

מרכז בהיג-סאדאט
למחקרים אסטרונומיים

הצו המשולב:
להתקיף את איראן ויוזמת שלום אזורי

יחזקאל דרור

מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים
אוניברסיטת בר-אילן
מזכרי מרכז בס"א 5

הצו המשולב: להתקיף את איראן ויוזמת שלום אזורי

יחזקאל דרור

ניתן להוריד את החוברת מאתר מרכז בס"א :
<http://www.besacenter.org/docs/BM5.pdf>
<http://www.besacenter.org/docs/BM5He.pdf>

© כל הזכויות שמורות
מרכז בס"א, אוניברסיטת בר-אילן
רמת גן, מאי 2012
ISSN 1565-9895

מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים

מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים נוסד על-ידי ד"ר תומס הכט, ממנהיגי יהדות קנדה. המרכז מוקדש לזכרם של מנחם בגין ואנואר סאדאת, אשר בחזונם ובמעשיהם הביאו לחוזה שלום ראשון בין ישראל לבין מדינה ערבית. המרכז הוא גוף אקדמי עצמאי השואף לתרום לקידום הביטחון והשלום במזרח התיכון באמצעות מחקרים מכווני מדיניות בנושאי ביטחון לאומי במזרח התיכון. המרכז פועל ליד החוג למדעי המדינה שבאוניברסיטת בר-אילן.

סדרת הפרסומים "עיונים בביטחון המזה"ת" מהווה במה לעבודות אקדמיות הראויות לתשומת לב הציבור החושב. סדרת הפרסומים "דיונים בביטחון לאומי" מביאה לציבור את תוכן ההרצאות שהושמעו בכנסים שמארגן המרכז. תוכן החוברות משקף כמובן את דעת המחברים בלבד. באמצעות הפרסומים, הכנסים, ימי העיון והסמינרים מתכוון המרכז לעורר דיון ציבורי וחשיבה מסודרת בנושאי שלום וביטחון במזרח התיכון.

ועדה מייעצת בין-לאומית

מייסד המרכז ויושב ראש הוועדה המייעצת: ד"ר תומס א' הכט

משנה ליו"ר הוועדה המייעצת: מר סול קושיצקי

חברים: אלוף (מיל') אורי אור, פרופ' משה ארנס, גב' גיודי אן הכט, גב' מריון הכט, מר רוברט הכט, מר שלמה הלל, פרופ' ריבה הפט-הכט, מר מוזי וורטהיים, השגריר יצחק לבנון, מר איזי ליבלר, סנטור יוסף א' ליברמן, מר רוברט ק' ליפטון, אלוף (מיל') דניאל מט, מר בריאן מולרוני, השגריר נורמן ספקטור, השגריר מאיר רוזן, מר גרג רוסהנדלר, מר סימור ד' רייך, השגריר זלמן שובל.

ועדה אקדמית מייעצת בין-לאומית

פרופ' דזמונד בול האוניברסיטה האוסטרלית הלאומית, פרופ' איאן בקט אוניברסיטת קנט, פרופ' פטריק גיימס אוניברסיטת דרום קליפורניה, פרופ' סטיבן ר' דיוויד אוניברסיטת ג'ונס הופקינס, פרופ' יחזקאל דרור האוניברסיטה העברית, פרופ' אליוט א' כהן SAIS, פרופ' רוברט ג' ליבר אוניברסיטת ג'ורג'טאון, קומודור ג'סטיט סינג המרכז לחקר הכוח האווירי בניו-דלהי, פרופ' ברי פוזן MIT, פרופ' לורנס פרידמן קינגס קולג', פרופ' אפרים קארש קינגס קולג', פרופ' ארווין קוטלר אוניברסיטת מקגיל.

צוות המרכז

מנהל המרכז: פרופ' אפרים ענבר

חוקרים: ד"ר אפרת אביב, ד"ר יעלי בלוך-אלקון, פרופ' איתן גלבווע, אלי"מ (מיל') אבי הר-אבן, ד"ר צילה הרשקו, ד"ר יהושע טייטלבוים, פרופ' זאב מגן, ד"ר מקס סינגר, פרופ' שמואל סנדלר, אלוף (מיל') ד"ר עמנואל סקל, פרופ' יונתן פאקס, ד"ר גיל פיילר, פרופ' הלל פריש, פרופ' אבי קובר, ד"ר מרדכי קידר, ד"ר יונתן ריינהולד, מר עמיר רפפורט, ד"ר דני שוהם, ד"ר איתן שמיר, ד"ר שלמה שפירא.

מנהל קשרי חוץ: דוד מ' וינברג

מרכזת: חוה וקסמן-כהן

עריכה בעברית: אלונה ברינר רוזנמן

עריכה באנגלית: אילנה הארט

תוכן עניינים

תמצית קברניטים

1 מבוא
2 נוכח סכנה עתידית חמורה
4 חובתם של מנהיגים נבחרים
5 הסכנות הצפונות באיראן גרעינית
9 סכנות מוכפלות של מזרח תיכון גרעיני
9 דיפלומטיה, סנקציות ולחצים אחרים
11 ארצות הברית
14 תוצאות של התקפה ישראלית
16 איראן נקמנית
17 הצעת שלום מזרח תיכוני
20 המלצה : להתקיף במשולב עם יוזמת שלו
21 ביצוע פוליטי ושלטוני

הצו המשולב: להתקיף את איראן ויוזמת שלום אזורי

יחזקאל דרור

תמצית קברניטים

קיום נשק גרעיני בידי איראן מציב סכנות חמורות לישראל, זאת בגלל האפשרות הריאלית שבנסיבות מסוימות שליטי איראן יפעילו, במישרין או בעקיפין, את הנשק נגד ישראל. עצם קיומו של נשק גרעיני בידי איראן כרוך בסכנות מגוונות לישראל. התחזית שנשק גרעיני איראני ידרבן תפוצה של נשק זה במזרח התיכון עוד מוסיפה לסכנות.

יש לקוות שסנקציות ימנעו נשק גרעיני מאיראן, או שארצות הברית תתקיף את איראן. אך ישראל אינה יכולה להשאיר את עתיד ביטחונה הלאומי להחלטות בלתי-וודאיות של אחרים. לכן, בהעדר פתרון אחר אין לישראל ברירה אלא להתקיף את המתקנים האיראניים כל עוד הם פגיעים.

אם ישראל תתקוף יש לצפות לתגובה אלימה מצד איראן, אך אין להגזים במשמעותה. גם בהנחות פסימיות הנזק הצפוי לישראל קטן בשיעורי גודל מפוטנציאל ההרס הצפון בהתקפה גרעינית. צפויה פגיעה ביחסים עם ארצות הברית ועם מעצמות נוספות, וכן צפויה החרפה של חלק מהסכסוך הערבי-ישראלי. חמורה מכל היא האפשרות שאיראן תחדש את מאמציה הגרעיניים תוך נחישות "לנקום" בישראל.

כדי למנוע את הנזקים ולגרום לצעדים שיש בהם כדי לעצור חידוש של מאמצי איראן לפתח נשק גרעיני, הכרחי שישראל תשלב התקפה על איראן עם יוזמה לקידום שלום מזרח תיכוני, תוך הסמכות חלקית של יוזמת השלום הערבית. שילוב בין התקפה לבין יוזמת שלום אמינה, מקיפה ורב-ממדית יפעל סינרגטית עם מכפלה של תועלת, בין שמדינות ערב יענו בחיוב בהקדם או בין שהדבר ייקח זמן.

ההמלצה להתקיף את המתקנים הגרעיניים, אם אין דרך אחרת למנוע נשק גרעיני מאיראן, אינה מותנית בהכרח ביוזמת שלום. אולם המלצת ההתקפה בעייתית פחות ובעלת תוקף רב יותר אם ההתקפה תשולב ביוזמת שלום ישראלית.

המשבר הנובע מהתקפת מנע ישראלית עשוי, פרדוכסלית, לספק הזדמנות ליוזמת השלום, במזרח התיכון ובישראל כאחת. לכן ההמלצה הכפולה עומדת גם במבחן הביצוע.

הצו המשולב: להתקיף את איראן ויוזמת שלום אזורי*

יחזקאל דרור

מבוא

עבודה זו בוחנת את החלופה של התקפה ישראלית על מתקני הגרעין האיראניים. היא מתבססת על שתי הנחות עבודה, הראשונה שאיראן פועלת ככל יכולתה להגיע ליכולת גרעינית צבאית, ושכוונתה לייצר נשק גרעיני או להיות "מדינת סף" הערוכה לייצר נשק גרעיני תוך זמן קצר מאוד לאחר שתחליט על כך. לאור החומר המתפרסם ברבים, זו הנחה חזקה מאוד המחייבת את ישראל לפעול כאילו זו כוונתה של איראן, אלא אם יוכח אחרת, או אם איראן תשנה את מדיניותה בצורה המוכחת באמינות מלאה.

הנחת העבודה השנייה היא של ישראל יש יכולת לתקוף את המתקנים הגרעיניים של איראן התקפה אשר תדחה את התחמשותה הגרעינית, לכל הפחות בשלוש-ארבע שנים - עם הסתברות גבוהה מאוד של הצלחה, והסתברות נמוכה מאוד של כישלון חרוץ. בכך גם טמונה אפשרות לפעולות שיימנעו מאיראן מלחדש את מאמציה הגרעיניים. להנחת עבודה זו סייג והוא שההתקפה הישראלית תתבצע קודם שאיראן תספיק להסתיר ולהגן על מתקניה הגרעיניים הקריטיים במידה המחסנת אותם נגד פגיעה ממשית של אמצעי ההתקפה העומדים לרשות ישראל (בשונה חלקית מהעומדים לרשות ארצות הברית). תקופת פגיעות זה הולכת ומצטמצמת. מידע פומבי אינו מאפשר אומדן אמין של אורכה של התקופה, וספק רב אם גופי המודיעין יכולים לנקוב בתאריך, מה עוד שמדובר על מידות של פחות או יותר "פגיעות" או "חסינות" תוך תלות בטיב ההתקפה. בכל מקרה הזמן הזמין להתקפה ישראלית מוצלחת קצר יחסית. אני דן בחלופה של התקפה ישראלית על מתקני הגרעין של איראן כל עוד הם פגיעים להתקפה כזו.

ההנחה בדבר היכולת הצבאית של ישראל לפגוע משמעותית במתקנים הגרעיניים האיראניים מתבססת על הערכת הכוללת של היכולות של צה"ל, ועל כך שבהעדר יכולת כזו ישראל תימנע מהתקפה. אם הנחת עבודה זו אינה נכונה

* פרופ' יחזקאל דרור הוא פרופסור אמריטוס למדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים וחבר בוועדה האקדמית המייעצת של מרכז בס"א.

הבסיס העיוני, האנליטי והמרשמי למאמר זה מוצג בשני ספריו **מדינאות מדינית-ביטחונית למדינת ישראל: תזכיר למדינאים** (אוניברסיטת בר-אילן: מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים), יוני 2009; ו- **Israeli Statecraft: National Security Challenges and Responses** (London and New York: Routledge), 2011.

אזי הטיעון וההמלצות של עבודה זו נפסלים. אני סבור שההנחה נכונה ועומס ההוכחה הוא על מי שטוען אחרת. ההתייחסויות לנושא באמצעי התקשורת והתייחסותם לנושא של מומחים ושל מכוני מחקר למיניהם, אינם אמיינים, שכן חסרה להם בקיאות בתכניות המבצעיות של צה"ל ומידע על המתקנים הגרעיניים האיראניים ועל פגיעותם. מומלץ גם להתייחס בספקנות רבה להתבטאויות בנידון של ממלאי תפקידים ביטחוניים בכירים בעבר. גם חלק מההערכות המוצגות בפומבי על ידי אחדים ממלאי התפקידים בהווה אינן בהכרח משכנעות.

המשימה הראשונה של גופי הביטחון הלאומי היא לצמצם ככל הניתן סכנות לביטחונה של ישראל ולביטחונם של תושביה (וכן, במידה שהדבר דרוש, לעזור ולהגביר את ביטחונם של יהודים באשר הם, תוך שיתוף פעולה הדוק עם הרשויות המקומיות). לצורך זה נחוץ למפות איומים עיקריים תוך הערכת משמעותם ולבחון את חלופות ההתמודדות.

לא קשה לשרטט סדרות של תרחישי איום על ישראל (וגם תרחישי הזדמנויות שניצולן הוא חלק חשוב של מדיניות ביטחון לאומי איכותית). אלה כוללים, למשל, התחדשות של חזית מזרחית, מלחמה בצפון, משברי עימותים עם מצרים, התקפות טילים, אינתיפאדה מסוג חדש, מגא-טרור, התקפות ציבור על ישראל בקנה מידה גדול, צורות חדשניות של התנגדות פסיבית תוקפנית המונית לא אלימה, ועוד כהנה וכהנה. בפרסום זה אתמקד בסכנה החמורה ביותר בעתיד הנראה לעין, והיא איראן אנטי-ישראלית במידה קיצונית ובעלת נשק גרעיני.

נוכח סכנה עתידית חמורה

הדילמה העקרונית נוכח סיכון עתידי היא בין פעולה מונעת בהווה לבין המתנה עד שהסכנה מתממשת או קרובה למימוש. הגורמים העיקריים שיש להביא בחשבון הם מידת ההסתברות של מימוש הסכנה והנזק הכרוך בה בעתיד זה או אחר, לעומת העלות של פעולה מונעת בהווה. אם הסכנה העתידית בעלת ההסתברות מימוש נמוכה, בעתיד רחוק מאוד שלגביו בהכרח אי-הוודאות רבה מאוד, ואין הבדל גדול בין הנזק הצפוי בעתיד לבין העלות של נקיטת פעולה מונעת בהווה, אזי החלופה העדיפה היא להמתין. לעומת זאת אם ההסתברות של מימוש הסכנה בעתיד קרוב יחסית גבוהה, והנזק שייגרם צפוי להיות גדול משמעותית מהעלות של פעולה אשר תמנע את הנזק בעתיד, אזי החלופה העדיפה היא לנקוט בפעולה מונעת.

אפשרות נוספת היא כאשר ההסתברות של מימוש הסכנה בעתיד אמנם קטנה

הצו המשולב: להתקיף את איראן ויוזמת שלום אזורי

או קטנה מאוד, או, וזה עניין שונה מאוד, אינה ניתנת להערכה, אך הנזק שהיא תגרום עולה לאין שיעור על העלות של פעולת מנע. דוגמה למצב כזה היא פתיחת מלחמה בהווה בתנאים נוחים במטרה למנוע מלחמה קשה יותר, אשר עלולה לפרוץ בעתיד נראה לעין. זה המצב בצורה מובהקת ביחס להכרעה הישראלית האם להתקיף את מתקניה הגרעיניים של איראן.

מדובר בסוגיה של התמודדות עם אי-וודאות "קשה", בה אי-אפשר לחזות תוצאות בסולם של הסתברויות, עצם הצורה של תוצאות אינה ניתנת בחלקה לראייה מראש, ואין לשלול תוצאות שהן מעבר לחשיבה מראש. אם לחזור לדוגמת המלחמה לעיל, אין וודאות מה תהיה עלותה של מלחמה כעת, גם אם האומדן הטוב ביותר הוא שזו תהיה נמוכה יחסית, אין וודאות שאכן תפרוץ מלחמה קשה בעתיד, ולא ברור מה התוצאות האפשריות של מלחמה בעתיד, גם אם יש בסיס איתן להערכה שהסתברותה גבוהה ועלותה רבה.

יש הטוענים שייזום מלחמת מנע פסול מוסרית, בייחוד כאשר אי-אפשר להיות בטוחים שבהעדרה תתרחש מלחמה קשה יותר בעתיד. אולם עמדה, זו גם שיש להתייחס אליה בכבוד, היא לאמיתו של דבר פרימיטיבית ויש לדחותה. היא חסרה הבנה של מדיניות כעוסקת, מעצם מהותה, בעתיד שאינו וודאי; והיא אינה נותנת משקל לערך החשוב של מניעת קורבנות בעתיד, כלומר, העתיד אינו נחשב בעיניה. יתר על כן, דעה זו דבקה במה שהוא "וודאי" תוך התעלמות מ"אולי" ולו גם בהסתברות גבוהה, דבר המוסיף ופוסל כל מאמץ להשפיע על העתיד, שהוא תמיד מותנה ובמצב של אי-וודאות במידה זו או אחרת.

רבים מהמתנגדים לפעולה צבאית ישראלית נגד המתקנים הגרעיניים של איראן בטיעונים מוסריים, תוך העדפת הימנעות מקורבנות וודאיים בהווה על הסיכוי למנוע קורבנות רבים יותר בעתיד, הם תומכים נלהבים בנטילת סיכונים ביטחוניים וודאיים בהווה למען סיכויי שלום עתידיים שאינם וודאיים. אין להתפלא על כך, שכן בני אדם אינם עקביים בהתייחסותם לממדי זמן ולמידות סיכון. אך קביעת מדיניות אחראית חייבת ערכית ומעשית כאחת להימנע מכשלי חשיבה והטיות כאלה, בוודאי כשמדובר בדיני נפשות ובגורלה של האומה.

לכן העיקרון המנחה המומלץ הוא לתת משקל רב למניעת סכנות בעתיד, גם במחיר בהווה, בתנאי שמדובר, מצד אחד, בסכנה רצינית בעתיד, דהיינו אפשרות של ממש הכרוכה בנזק חמור, ובהסתברות גבוהה לצמצם במידה רבה סכנה עתידית בעלות קטנה יותר בהווה, מצד שני.

עם זאת צריך להיות ברור שמדובר ב"הימור עמום" גם אם לא בהימור פרוע, שכן אומדן התוצאות של החלופה לפתוח בפעולה צבאית בהווה ושל החלופה

שלא לעשות כן הן לא יותר מהשערות סבירות בלבד ולעתים אינן אלא ניחוש-אומדן, תוך השארת אי-וודאות קשה רבה. ההכרח "להמר" על קופה גדולה, העלולה לעתים לכלול את גורלה של אומה, הוא טראגי. אך לא להמר, כלומר אי-פעולה, הוא לעתים קרובות ההימור הגרוע ביותר. בעולם גדוש בהתניות (contingencies) ואי-וודאויות אין מפלט מהעובדה שהחלטות הרות-משמעות הינן בעצם מהותן "הימורים עמומים"¹. חובתם של ראשי ממשל לעמוד בלחץ הערכי והפסיכולוגי הכרוך בכך ולקבל הכרעות שהן הימורים עמומים מיטביים ככל הניתן לאחר שיקול מעמיק ותוך תחושת אחריות, אך בנחישות - גם אם לא ניתן להסביר זאת לציבור הרחב, בארץ או במדינות אחרות, קודם שטיב ההוראה בבתי הספר יעבור מהפכה של ממש.

מקבלי החלטות בכירים, יועציהם ומעצבי דעת הקהל חייבים להיות מודעים לכך שכל בחירה נוכח אי-וודאות קשה, כוללת החלטות קריטיות, היא בעצם מהותה הימור עמום, לעתים על קופה גדולה. זה הדין בצורה מובהקת ביחס לאתגר אותו מעמידים המאמצים הגרעיניים של איראן נוכח ישראל.

חובתם של מנהיגים נבחרים

כאשר מדינה עומדת בפני הכרעות קריטיות המעצבות את העתיד מתעוררות שאלות קשות בדבר תהליכי ההכרעה הראויים מבחינת עקרונות הדמוקרטיה. יש הטוענים שחובת המנהיגות "להקשיב לרחשי הציבור" ולתת משקל רב לעמדותיו כפי שהן באות לביטוי בסקרי דעת קהל, הפגנות המוניות וכדומה. לעומת דעה זו עומדים מספר שיקולים מעשיים ודעה עקרונית בדבר מהות הדמוקרטיה. השיקולים המעשיים כוללים ספקות ביחס לאמינות סקרי דעת הקהל ופקפוק במידת היציבות של דעת הקהל, אשר עשויה להשתנות מן הקצה אל הקצה, למשל לאחר פעולה צבאית מוצלחת או כושלת. לכך מצטרפת העובדה כי בנושאים רבים לציבור חסר מידע המאפשר נקיטת עמדה מבוססת.

הנושא האיראני כרוך בעיקר בשיקולים ביטחוניים והערכות מקצועיות ומדיניות שבהכרח רק מעטים מאוד שותפים להם. לכן דעת הציבור בנושא תקיפת המתקנים הגרעיניים לוקה בצורה בלתי-נמנעת בהעדר ידע החיוני לנקיטת עמדה שקולה. המסקנה המתחייבת היא שאין לתת משקל לדעת הציבור בהכרעה השלטונית בנידון, גם אם דעת הציבור ידועה ויציבה - ולא כך הדבר.

¹ דיון מקיף במדיניות כהימורים עמומים מוצג בספרי **מנהיג תהיה לנו!** (תל-אביב: ידיעות ספרים, 2011), עמודים 562 - 581.

הצו המשולב: להתקיף את איראן ויוזמת שלום אזורי

חשובים מכך הם העקרונות של הדמוקרטיה הייצוגית המטילים את מלוא האחריות להכרעה על ראשי הממשל המכהנים כחוק, ומסמיכים אותם לקבל את ההחלטות ולשאת באחריות. לכן מבחינת ערכי הדמוקרטיה אין מקום להביא בחשבון את דעת הציבור בסוגיית הפעולה הצבאית נגד מתקני הגרעין האיראניים, ובוודאי שלא את סקרי דעת הקהל וההפגנות למיניהן. יתר על כן, חובת מקבלי ההחלטות לקבל על עצמם סיכונים פוליטיים אם הדבר חיוני לצורך קבלת החלטה נכונה בסוגיה כה קריטית, גם אם למעשה הם לא נדרשים לכך במידה יתירה - שכן בנושא האיראני הם יכולים בקלות לגייס תמיכה ציבורית לכל מה שיחליטו, אלא אם כן ועד שייגרמו כישלונות בולטים לעין.

להעמדת העיקרון המומלץ בהקשרו אוסיף שהמצב שונה בנושא כמו תהליך השלום. תהליך השלום הוא נושא ערכי במידה רבה, המידע המסווג אשר נוגע לו אינו קריטי, הדיון בו נמשך לאורך זמן רב ומימושו של הסכם יהיה זקוק לתמיכה ציבורית רחבה.

הסכנות הצפונות באיראן גרעינית

גישה לא נכונה לניתוח הסיכונים הצפונים באיראן גרעינית היא בחינת הסוגיה לאור הנחות שונות בדבר מידת היותה של איראן "רציונאלית". המושג "רציונאליות" במובנו המדויק מתייחס לבחירת חלופות תכליתיות לצורך מימוש ערכים והשגת יעדים נתונים, וכן לנכונות הלוגית של הסקת מסקנות מהנחות שונות. אך המושג לא מתייחס ל"סבירות" של ערכים ויעדים שהם עניין להשקפות עולם ולתרבות וגם אמונה ובחירה אישית. כך, למשל, קבוצת טרור שהערכים שלהם כוללים הרג המוני של "כופרים" יכולה להיות רציונאלית מאוד בבחירת דרכי הפעולה שלה. שימוש חסר הבחנה במושג "רציונאליות" כמתאר את כלל ה"חכמה" או הפיקחות של גורם זה או אחר מחטיא את הסוגיה הכרוכה במאמצים להבין את איראן. באופן מובהק הערכים והיעדים של איראן, כולל אולי התייחסות לסיכונים, סוטים מהמקובלים כ"סבירים" בתרבות המערבית. אולם נתון ערכים ויעדים אלה איראן נראית במידה רבה כמתנהגת בהתאם ל"רציונאליות אינסטרומנטלית", גם אם קרוב-לוודאי האמונות הקיצוניות בחלקן של המנהיגות מקלקלות את דימויי המציאות ואת בחירת החלופות - תופעה העלולה לגבור במצבי מתח.

לכך יש להוסיף שקבלת החלטות מושפעת בהכרח, לא תמיד לרעה, מאינטואיציה ורגשות, תוך מעורבות של רמות ותהליכים שונים של המוח (במובן של mind). וכן נודעת השפעה רבה לתרבות, מוסדות, טעם וחשבונות

אישיים של מקבלי החלטות בכירים, ועוד גורמים מגוונים. כל זה מצטרף למסקנה שתפיסה של איראן כ"רציונאלית", או כ"מטורפת" או במושגים פשטניים אחרים שטוחה ומטעה. במקום זאת דרושה תפיסה מורכבת של דפוסי החשיבה, התחושה ותהליכי ההחלטה של העומדים בראשה. כאשר זה אינו אפשרי אזי רמות נמוכות יותר של הבנה דורשות השלמה עם עקרונות להתמודדות עם אי-וודאות.

אידאלית רצוי היה לבנות מודל דינאמי הסתברותי של תהליכי קבלת ההחלטות של שליטי איראן לפי קטגוריות כאלה, כולל דיוקנים פסיכולוגיים. אך, למרות מספר ניסיונות בכיוון זה, אין בנמצא הידע העיוני והעובדתי הדרוש. די לחשוב על הקושי שלנו לחזות את ההחלטות של ממשלות ישראל, ואפילו להסבירן לאחר מעשה, גם כשקיימת גישה לכל החומר הנוגע לעניין, ותוך היכרות טובה עם מקבלי ההחלטות ועם התרבות המדינית-ביטחונית של ישראל, כדי להכיר בכך שאין סיכוי לחיזוי החלטות עתידות של איראן בדרך זו. לכן אין ברירה אלא לפתח הערכות כוללניות מבוססות ככל האפשר, בחזקת "תפיסת דמות" (Gestalt), ולערוך בחינה מפורטת של רכיבים עליהם מצוי ידע. כל זאת, תוך הכרה במגבלותיהן של הערכות אלה והאי-וודאות קשה הכרוכה בהן.

לכך יש להוסיף, לאור הסכנות החמורות מאוד לישראל הצפונות בנשק גרעיני איראני, עקרון החלטה מומלץ לפיו על ישראל לפעול עם מנה גדושה אך מדודה של פסימיות, לפיה נוכח אי-וודאות שאין דרך לצמצמה הנחת העבודה צריכה להיות שאיראן עלולה לפעול בקיצוניות נגד ישראל למרות הסיכונים הכרוכים בכך עבורה.

אולם אין די בכך כדי להצדיק פעולה צבאית נגד המתקנים הגרעיניים של איראן על כל הכרוך בה. דרוש לפרט את עיקרי הסכנה של נשק גרעיני בידי איראן עבור ישראל.

סביר להניח שאיראן אינה רואה בישראל את האויב הראשי שלה ושהיא אינה מפתחת נשק גרעיני בעיקר נגדה. ההיסטוריה של העימות בין סונים לבין שיעים, מלחמת עיראק-איראן, המסורת האימפריאלית של איראן - כל אלה וגורמים נוספים היו קרוב לוודאי סיבות לפיתוח נשק גרעיני, גם אם ישראל לא הייתה קיימת כלל.

שליטי איראן בוודאי מודעים לכך שהתקפה גרעינית על ישראל תגרום בוודאות למכת-נגד ישראלית קטלנית, ואולי אף צעדי-נגד חמורים מאוד מצד מדינות נוספות ובראשן ארצות הברית. אך אין בכך כדי לבטל את האפשרות שבנסיבות מסוימות, שלא את כולן ניתן לחזות מראש, תתקוף איראן את ישראל בנשק גרעיני, מה עוד והתבטאויות של מנהיגי איראן מפגינות עוינות עמוקה לישראל

ורצון לחסל את קיומה.

בעת מהפכה פנימית עלולים שליטי איראן שבסכנה לתקוף את ישראל בנשק גרעיני הנתון לשליטתם הישירה מתוך כוונה של "תמות נפשי עם האויב הציוני". לכך מתווספות האפשרויות של פגיעה גרעינית בישראל ללא חתימה או בידי שליח מסוג ארגון טרור, וכן שיגור בטעות. קיימים מצבים שבחלקם אינם עולים על הדעת וגם כאלה שהם מעבר לחשיבה (unthinkable). מבלי לטעון שהמקרים דומים, דרוש לזכור שבמשבר הטילים הגרעיניים ב-1962 הציע שליט קובה לשליט ברית המועצות לפתוח במלחמה גרעינית אפוקליפטית תוך ידיעה מלאה שקובה תושמד לחלוטין. לא מוסדות קבלת ההחלטות ולא ערכי מקבלי ההחלטות של איראן ידועים במידה מספקת כדי שנהיה בטוחים שהערכת ההסתברות של התקפה גרעינית על ישראל כנמוכה היא יותר מאשר "סיפור" שאנו מספרים לעצמנו על בסיס הערכים והמוסדות שלנו.

יתר על כן, אין תקדים היסטורי אשר יכול לשמש קו התחלה לחיזוי מה איראן עלולה לעשות כאשר יהיה לה נשק גרעיני וגם לא קיימת תיאוריה אמינה שתאפשר זאת.

לכן קיימת אפשרות ממשית, ולו גם בהסתברות קטנה ואולי קטנה מאוד, של שימוש איראני בנשק גרעיני לצורכי התקפה על ישראל. אכן, יותר נכון להעריך את ההסתברות כ"לא ניתנת להערכה" שאין משמעותה שמדובר בהכרח בהסתברות נמוכה.

לסכנות הצפונות לישראל מנשק גרעיני איראני יש להוסיף, גם אם ברמת חומרה נמוכה בהרבה מהתקפה גרעינית, שימוש עקיף לצורך הרתעה של ישראל מנקיטת פעולות שונות, כגון הכרזה שהכנסת כוחות קרקע ישראלים ללבנון לאחר התקפת טילים בקנה מידה גדול מצד החזבאללה, תחשב כ"הכרזת מלחמה נגד איראן" וכדומה.

לעומת זאת עומדת השאלה מה יכולה ישראל לעשות על מנת לצמצם את הסכנה של התקפה גרעינית של איראן על-ידי שילוב בין מערכת הגנה רב-שכבתית והרתעה אולטימטיבית. מערכת הגנה רב-שכבתית יכולה לעזור, אבל מבחינה טכנית ובגין מגבלות במשאבים, אין אפשרות לסגירה הרמטית של ישראל נגד חדירת טילים או כלים אחרים הנושאים נשק גרעיני. יתר על כן, אין להתעלם מדרכים אחרות של החדרת נשק גרעיני לישראל שאי-אפשר למנוע בהסתברות גבוהה את כולן.

ישראל חייבת במה שאני מכנה "הרתעה אולטימטיבית", בה ברור לצדדים שכנגד שפגיעה קשה בישראל תביא להשמדתם, ללא קשר עם מצבה של ישראל לאחר ההתקפה. לישראל יש דימוי מתאים ודרוש עוד לחזקו. הרתעה כזו תיתן

לישראל חופש פעולה רב תוך התעלמות מאיום איראני שהיא תראה בפעולה ישראלית זו או אחרת "הכרזת מלחמה" העלולה לגרור התקפה גרעינית על ישראל.

אך יחסי ישראל-איראן אינם דומים ליחסים בין ברית המועצות לבין ארצות הברית בזמן המלחמה הקרה, אז הגיעו הצדדים להרתעה הדדית אמינה, גם אם לא מושלמת, כמומחש במשבר הטילים בקובה. הם גם אינם דומים למצב השורר בין הודו לבין פקיסטן, שם קיימים יחסים בין המדינות ואף אחת אינה טוענת שלשנייה אין זכות קיום. בנוסף לכך, המשטר ודפוסי השלטון באיראן אינם יציבים והמנהיגות עלולה להיגרר לפעולה "מטורפת", גם אם ההסתברות לכך נמוכה או שאינה ניתנת להערכה.

מכאן השאלה מה הנזק הצפוי לישראל מהתקפה גרעינית. ישראל היא מדינה חזקה בעלת חברה חסונה אשר הולכת ונערכת למצבי חירום חמורים. אך די בלקחים של הפעלת נשק גרעיני פרימיטיבי וחלש יחסית נגד יפן כדי לבסס חשש, על אף שערי ישראל בנויות בצורה עמידה יחסית, שלא כמו ביפן בשעתו, שפגיעה של מספר קטן של כלי נשק גרעיניים במרכזי האוכלוסייה עלולה להיות בעלת תוצאות חמורות מאוד ובנסיבות מסוימות אף עלולה לסכן את יכולת הקיום של ישראל.

יש גם להביא בחשבון, אך בלי הגזמה, את ההשלכות של חיים בצל איום גרעיני איראני ולו גם עמום על החברה בישראל. למרות חוסנה, אין להוציא מכלל חשבון השפעות שליליות על עלייה וירידה, השקעות, תיירות ועוד.

לכך מתווסף החשש ממאמצים לשחוק את ישראל בשלבים הכוללים, בין השאר, איומים גרעיניים עמומים ללא הפעלת נשק גרעיני. זאת במסגרת אסטרטגיה-רבתי ארוכת טווח להחלשתה של ישראל אשר נידונה בספרות האסטרטגית הערבית ונרמזת בדברי ראשי השלטון האיראני. מאמצים כאלה לא יכולים להצליח, אך הם עלולים להאריך ולהחריף את הסכסוך הערבי-ישראלי עם עלויות מחמירות לכל הצדדים.

מכאן מתחייבת ההערכה שעצם קיומו של נשק גרעיני בידי איראן בוודאות יפגע ממשית בביטחונה הלאומי של ישראל. יתר על כן, איראן עלולה להפעיל נשק גרעיני נגד ישראל ולפגוע בה קשות והתוצאות עלולות להיות חמורות לעם היהודי כולו. בעשותה כן איראן תגרום להרס עצמי, לנזק חמור לחלקים גדולים של המזרח התיכון ולנזק של ממש לעולם, אך אין בכל אלה כדי לשנות את משמעות הסכנה לישראל. לכן ישראל חייבת לעשות כמיטב יכולתה כדי לבטל את עצם הקיום של אפשרות כזו, גם אם הסתברות מימושה קטנה - וזה כלל אינו וודאי לאור היותה בעיקרה לא ניתנת לידיעה. העיקרון המומלץ

הצו המשולב: להתקיף את איראן ויוזמת שלום אזורי

להתמודדות עם אי-וודאות שאין דרך לצמצמה על-ידי הערכת מצב הנוטה לפסימיזם מדוד בכול הנוגע לשימוש איראני בנשק גרעיני מוסיפה ומחזקת את המסקנה המוצעת.

סכנות מוכפלות של מזרח תיכון גרעיני

כאילו שאין די בסכנה של איראן גרעינית, כמעט וודאי שקיום נשק גרעיני בידי איראן או יכולת לייצרו במהירות, במידה והם ידועים, יגרמו לתגובת שרשרת בה מדינות מזרח-תיכוניות נוספות ייפתחו או ירכשו נשק גרעיני. מועמדים לכך כוללים בהסתברות גבוהה את ערב הסעודית, נסיכויות המפרץ, מצרים ואולי גם טורקיה ועוד.

במצבו הבלתי-יציב של המזרח התיכון, אין אפשרות לסמוך על מאזן גרעיני רב-מדינתי יציב, שהוא בכל הנסיבות בעייתי. גם אם הממשלות ישקלו את צעדיהן היטב החשש לדליפת נשק גרעיני לגורמים פנאטיים הוא ממשי. ואילו שיקול זהיר על-ידי הממשלות למיניהן, כולל בלתי-יציבות ומצויות במצוקה, רחוק מלהיות מובטח.

ייתכן שמצב כזה יביא להתערבות כוחנית של המעצמות אשר לכולן אינטרס רב למנוע מלחמת גוג ומגוג במזרח התיכון, אך מדובר באפשרות רחוקה מאוד מוודאות. מכאן שיש בסיס לחשש חמור שנשק גרעיני בידי איראן יביא למזרח תיכון גרעיני שבו ההסתברות של פגיעה גרעינית, גם בישראל, הולכת ומוכפלת. זהו שיקול חשוב נוסף בעד עשיית כל מה שניתן על מנת למנוע מאיראן נשק גרעיני או יכולת לייצרו תוך זמן קצר, כולל התקפה ישראלית על המתקנים הגרעיניים במקרה שמאמצים אחרים נכשלים או קרובים מאוד לכישלון.

דיפלומטיה, סנקציות ולחצים אחרים

מקבלי החלטות לוקים בהטיה שקשה למנוע אותה הגורמת להם לראות מציאות עמומה בצורה שאינה מחייבת פעולה שאינם רוצים לבצע. מאחר ואין רצון להסתבך בפעולה צבאית נגד איראן, התוצאה היא דבקות יתירה באמונה שדיפלומטיה וסנקציות תפעלנה בסופו של דבר, ושמידע מודיעיני עמום יובן כאילו הוא משאיר זמן עד להכרח בהתערבות צבאית. נטייה מערבית לאופטימיות בדבר יעילותה של הדיפלומטיה מגבירה את החשש לתקוות מעוותות ביחס להתנהגות האיראנית. לימוד-יתר מכישלונות המודיעין קודם למלחמה המפרץ השנייה, כולל הערכות לא נכונות על הימצאות נשק קוטל

המונים בידי עיראק, יכול גם הוא להפריע לראייה נכוחה מבעוד מועד של כוונותיה של איראן.

הדבר מומחש במשא-ומתן הנוכחי בין איראן לבין שש מעצמות עולמיות. הנכונות של איראן למשא ומתן תוך תרומה ל"אווירה טובה" נתפסת כסימן לסיכוי להגיע לפשרה שהמעצמות יוכלו להסכים לה. אך לאמיתו של דבר, נכונות לנהל משא ומתן, יצירת "אווירה טובה", הבעת אופטימיות זהירה וכדומה מצד איראן - כל אלה יכולים לשמש תכסיס הנועד להרוויח זמן המנוצל על ידה כדי לקדם את תכניותיה הגרעיניות וכדי לחסן את המתקנים נגד התקפה.

בהעדר דרך אמינה להערכה מהי האמת העומדת מאחורי ההתנהגות האיראנית במשא ומתן הכרחי למנוע את המשכו לאורך זמן בצורה העוזרת לאיראן להתקדם בפעולותיה הגרעיניות. אך אי-רצון להגיע ל"שעת אמת" המחייבת פעולה צבאית שלא רוצים בה, ונטייה להאמין בדיפלומטיה וב"רצון טוב" להגיע לפשרות סבירות, צופנות בתוכן סכנה ממשית של הצלחה איראנית לנצל את המשא ומתן לקידום תכניותיה הגרעיניות. בכל מקרה זו הנחת העבודה המומלצת, במיוחד לאור ההיסטוריה של התנהגותה של איראן בנושא הגרעיני, עד שאיראן לא תוכיח בבירור שלא זה המצב.

ייתכן שישאל לוקה בהטיה הפוכה ומפרשת מידע עמום בצורה פסימית מדי, בגלל ההיסטוריה שלנו והסכסוך הערבי-ישראלי כפי שאנו רואים אותו. אך אני נוטה לדעה שבנושא האיראני סביר שאיראן נחושה בדעתה לפתח נשק גרעיני, שאין סיכוי רב שדיפלומטיה וסנקציות יגרמו לה לוותר על שאיפותיה הגרעיניות, ושהיא משתדלת לנצל דיפלומטיה על מנת להרוויח זמן ולשפר את החסינות של מתקניה הגרעיניים. גם אין לשלול את האפשרות שבוקר בהיר אחד היא תפתיע בהכרזה על חימושה הגרעיני.

אין וודאות שראייה זו נכונה, ובכל מקרה דרוש להחריף את הסנקציות ולתת לדיפלומטיה לנסות ולהשפיע על איראן, ובכך לחסוך את ההכרח להפעיל כוח צבאי. אך אם הדיפלומטיה והעיצומים אינם מביאים לתוצאות הדרושות תוך זמן קצוב אסור לתת להעדפה זו לבוא במקום פעולה כוחנית כל עוד המתקנים הגרעיניים של איראן פגיעים להתקפה. זאת, תוך הימנעות מהערכות אופטימיות מדי ביחס לאורך הזמן העומד לרשותה של פעולה צבאית ישראלית נגד מתקני הגרעין האיראניים, קודם שיהיו מוגנים ומפוזרים בצורה המקנה להם חסינות.

מתווסף לכך השיקול שהסיכויים לגרום לאיראן להתפרק מנשקה הגרעיני בעתיד הנראה לעין לאחר שיהיה מצוי בידה, בעזרת אמצעים שלא הצליחו

הצו המשולב: להתקיף את איראן ויוזמת שלום אזורי

למנוע את התפתחותם או אחרים, נמוכים ביותר. איראן אינה דומה ללוב. להפך, אחד הלקחים הסבירים של שליטי איראן ממה שקרה לשליטי לוב הוא לא להתפרק מנשק גרעיני אלא לפתחו ולהחזיק בו.

לכך מצטרף הצורך שלא ללכת שולל אחר הערכות חסרות בסיס שהמשטר באיראן עומד להשתנות לטובה, כאשר לאמיתו של דבר קיום נשק גרעיני בידי יחזק את חוסנו, גם הודות לתמיכה ציבורית רחבה באיראן בחימוש גרעיני וגאווה על הישג זה. יתר על כן, חיוני שלא לדחוק את המנהיגים השולטים בנשק גרעיני לפינה, דבר שעלול לגרום להם לפעול לפי "יציבת שמשון". כלומר, קיום נשק גרעיני בידי איראן יקשה על מאמצים לגרום לתמורה במשטר ויגביר את הסיכונים הכרוכים במאמץ כזה.

ארצות הברית

רבים בישראל סבורים שיש להשאיר את מלאכת המניעה של נשק גרעיני איראני לארצות הברית. אכן, אין ספק שעדיף לישראל שארצות הברית תפעל כדי להשיג יעד זה. נשיא ארצות הברית הכריז בצורה ברורה שלא ישלים עם קיום נשק גרעיני בידי איראן. פורסם שהוא הבטיח זאת למנהיגי ישראל. אין להטיל ספק בכנות דבריו, והוא קשר את עצמו ושם את אמינותו על הקו. אך אין להסיק מכך שארצות הברית בוודאות תפעל צבאית נגד קיום נשק גרעיני בידי איראן.

לצרכי חשיבה קצת אחרת אזכיר את האפשרות, גם שהיא נוגדת-מקובלות, שכדאי לארצות הברית שישראל תתקיף את המתקנים הגרעיניים של איראן ובכך תקטין פגיעה באינטרסים של אמריקה. ארצות הברית תתערב לאחר מעשה על מנת "להחזיר שלום", ותנקוט בצעדים למניעת פיתוח מחדש של נשק גרעיני על-ידי איראן.

אין ספק שביכולתה של ארצות הברית להשמיד את המתקנים הגרעיניים של איראן, על אף שככל שעובר הזמן הדבר קשה יותר ומחייב פעולה חודרנית יותר. יתר על כן, לארצות הברית יש יכולת למנוע את חידוש המאמצים הגרעיניים של איראן לאחר מכן. ייתכן שיש לה גם יכולת לגרום לשינויי משטר לטובה באיראן, אף שזהו עניין בעייתי, כמומחש מהמתרחש בעיראק ובאפגניסטן. אולם מספר שיקולים וגורמים עלולים למנוע מארצות הברית מלפעול צבאית נגד המתקנים הגרעיניים של איראן.

נשק גרעיני בידי איראן אינו מהווה סכנה ישירה לארצות הברית, בניגוד בולט למצבה של ישראל. הוא עלול לפגוע באינטרסים של ארצות הברית ובבנות

בריתה במזרח התיכון ופיתוחו יהווה פגיעה באמינות שלה. אין גם לשלול את האפשרות שבעתיד במצבים מיוחדים נשק גרעיני איראני ישמש ישירות או בעקיפין ככלי שיופעל נגד יבשת אמריקה, אולם אפשרות זו מאמצת את הדמיון.

רבים חושבים שהתקפה על-ידי ארצות הברית עלולה לגרום למלחמות בחלק מהמזרח התיכון ויצוא הנפט ייפגע קשה. זו דעה נפוצה בדיונים בארצות הברית כולל בקרב ראשי הצבא. אך אין כלל וודאות שזה מה שיקרה. ספק רב אם שליטי איראן ירצו להסתכן במכת-נגד קשה מצד ארצות הברית ולכן סביר יותר שהתגובה האיראנית להתקפה של ארצות הברית על מתקניה הגרעיניים תהיה מרוסנת. בכל מקרה הנזק שאיראן החסרה נשק גרעיני מסוגלת לגרום לארצות הברית ושותפיה יהיה מוגבל.

רבות מהדעות המושמעות בארצות הברית על נזק חמור הצפוי לכוחותיה ולאינטרסים שלה מהתקפה ישראלית על המתקנים הגרעיניים האיראניים הינם לכל היותר הערכות אשר נשענות כנראה בעיקר על סימולציות. אולם דרוש להיזהר מאוד מהסתמכות על תרגילי סימולציה בנושאים הכרוכים בשיקול דעת של מקבלי החלטות. הסימולציות נערכות כיום לרוב בעזרת מחשבים, והן מועילות מאוד בנושאים מעין-סטטיסטיים וטכניים בעיקרם, כגון מיפוי תחום התוצאות רבות ההסתברות של התקפה אווירית בכלי נשק ויעדים ידועים פחות או יותר. אך תרגילי סימולציה על נושא מורכב כמו תגובה איראנית להתקפה של ישראל (או של ארצות הברית), בה בני אדם "משחקים" בתפקיד מנהיגי איראן, עם או בלי סיוע של מודלים מתוכנתים, יכול לעזור לגירוי חשיבה, אך אינו מסוגל לספק תחזיות אמינות. לכן, למשל, טעות חמורה היא הסתמכות על תרגילי הסימולציה שנערך על-ידי פיקוד מרכז של צבא ארצות הברית במרץ 2012, לחיזוי התוצאות של התקפה ישראלית אפשרית על מתקני הגרעין של איראן. הסימולציה התיימרה לחזות תוצאות חמורות עבור האזור ועבור ארצות הברית, כולל - לפי מה שפורסם באמצעי התקשורת, שכן פרטי הסימולציה נשמרים בסוד - מספר ממשל, גם אם לא גדול, של חיילים אמריקנים הרוגים. אך אין לכך קשר למה שיקרה באמת, אלא כמצביע על אפשרות אחת מיני רבות.

מבט קדימה (לא "חיזוי") על חלק מקשת ההחלטות והפעולות האפשריות של איראן בעקבות התקפה אמריקנית או ישראלית מחייב ניתוח זהיר ומורכב יחד עם ספקנות ביחס למסקנותיו. גם ההערכה הטובה ביותר בעזרת סל של דרכי חיזוי מגוונים תוכל רק למפות מספר תרחישים מיני רבים ולסמן אחדים מהם כסבירים. אפשר לשרטט את גבולות יכולת הפעולה המרבית של איראן עד כמה שהן ידועות, אך לא יותר מכך. בוודאי שאין אפשרות לחזות "הפתעות" אשר

הצו המשולב: להתקיף את איראן ויוזמת שלום אזורי

שכיחות בנסיבות כאלה, במיוחד כאשר המשטר של איראן ותהליכי ההחלטה שלו אינם מובנים וכאשר מדובר באירוע יחיד במינו בעיקר מאפייניו. עם זאת ניתן לבחון גורמים משפיעים עיקריים, כגון זהירות צפויה של איראן שלא לגרות את ארצות הברית למכת נגד קשה, לעומת הצורך של שליטי איראן שלא להיראות חסרי אונים כלפי חוץ ופנים.

להבנת גישתם של מקבלי ההחלטות האמריקנים לנושא ולהערכה של מה ניתן לצפות מהם יש להביא בחשבון, בין השאר, את הרקע של מה שרבים רואים ככישלונות של הפעולות הצבאיות-אזרחיות בעיראק, אפגניסטן ופקיסטן, את המשבר הכלכלי ואת ההתנגדות בדעת הקהל להסתבכות במלחמות נוספות שתכלולנה "שקי-החללים" (בהם מתזירים גוויות של חיילים לארצות הברית). ממה שמתפרסם ברבים מסתבר שצבא ארצות הברית לא מראה התלהבות מהתנגשות מזוינת עם איראן, ומרבה להזהיר מפגיעות בכוחות של ארצות הברית ותוצאות חמורות נוספות של התקפה ישראלית על המתקנים הגרעיניים של איראן. בין שתחזיות אלה נכונות או שגויות, עצם הצגתן היא עובדה בעלת משמעות שיש בה להשפיע על התנהגותה של ארצות הברית. חיזוי מדויק של מה שיחליט נשיא ארצות הברית בשעת אמת בנסיבות שאינן ברורות מראש - אינו אפשרי, במיוחד מכיוון שלא עומדות על הפרק תוצאות הרוט-גורל לעתיד ארצות הברית.

הצהרות המושמעות לרוב קודם לבחירות לנשיאות אינן ערבות לפעולה לאחר הבחירות. ייתכן גם שאם הדרך היחידה למניעת נשק גרעיני מאיראן תהיה פעולה צבאית אמריקנית בקנה מידה של ממש, אזי ארצות הברית תימנע מכך. יש להניח שכתחליף היא תספק לישראל יכולות הגנה מוגברות, כגון תקציבים גדולים להצטיידות במערכת "כיפת ברזל" ובמערכת ה"חץ", ערבות פורמאלית נגד התקפה גרעינית מצד איראן שתחשב כאילו כהתקפה על הכוחות של ארצות הברית, מיקום כוחות אמריקנים סמליים בישראל, חיזוק שיתופה של ישראל בנאט"ו, וסיוע זה או אחרת ליכולת ההרתעה האולטימטיבית של ישראל. אך אין בכל אלה, עם התועלת שבהן, כדי לבטל את עיקר הסכנות הצפוונות מנשק גרעיני איראני לביטחונה הלאומי של ישראל.

אין בנאמר משום תחזית אמינה, אך מדובר באפשרות ריאלית. לכן הטוענים שיש להשאיר את המלאכה של טיפול בחימוש הגרעיני של איראן בידי ארצות הברית צודקים אך ורק אם הם מניחים שניתן יהיה לשמור בוודאות על ביטחונה של ישראל גם אם לאיראן יהיה נשק גרעיני. לפי הניתוח המוצג כאן דעה זו אינה נכונה. סביר להעריך שקיום נשק גרעיני בידי איראן מהווה סכנה חמורה מאוד לישראל למרות כל אמצעי ההגנה, ההרתעה האולטימטיבית, הערביות והסיוע. מכאן נובעת בהכרח המסקנה התובענית שישראל אינה

יכולה להשאיר בידי לארצות הברית את ההחלטה הסופית אם למנוע נשק גרעיני מאיראן.

מבחינה ישראלית פעולה צבאית של ארצות הברית כאמצעי אחרון למניעת נשק גרעיני מאיראן עדיפה מכל הבחינות על פעולה של ישראל. אך ישראל אינה יכולה להיות בטוחה שזה מה שיקרה. לכן ההמלצה הבלתי-נמנעת, על אף תובענותה ואולי גם יומרנותה, היא שאם לא תישאר חלופה אחרת, כנידון במאמר זה, על ישראל לפעול בעצמה.

תוצאות של התקפה ישראלית

קודם לגיבוש המלצה מרחיקת לכת זו דרוש לבחון את התוצאות הצפויות של התקפה ישראלית, בראייה אופטימית ופסימית, במסגרת הנחת העבודה שההתקפה תמנע נשק גרעיני מאיראן לפחות למספר שנים.

העלות הצפויה לישראל כוללת פגיעה ישירה ועקיפה על-ידי איראן ועל-ידי הפועלים מטעמה. חשובות לא פחות הן ההשלכות השליליות על יחסי ישראל-ארצות-הברית ומדינות אחרות, למעמדה הבין-לאומי של ישראל ולעתיד הסכסוך הערבי-ישראלי.

לא אתייחס לדעות הסותרות זו את זו המושמעות בציבור בדבר הנזק הצפוי לישראל מתגובה אלימה ישירה ועקיפה של איראן. הן חסרות בסיס או שהן מבוססות על חומר מסווג שפורסם רק בחלקו ולכן אינו חשוף לבחינה ביקורתית. בכל מקרה, גם בהנחות פסימיות וודאי הוא שהנזק שעלול להיגרם לישראל מתגובה להתקפה שלה על המתקנים הגרעיניים האיראניים קטן לעין שיעור מהנזק הצפוי לה מהתקפה גרעינית, בין על-ידי איראן או מטעמה ובין כתוצאה מהפצת נשק גרעיני במזרח התיכון הנובע מקיום נשק גרעיני בידי איראן. הוא גם קטן בהרבה משחיקתה של ישראל על-ידי איום גרעיני עמום מתמשך.

יתר על כן, התקפה ישראלית על מתקני הגרעין של איראן משאירה בידיה את מלוא העוצמה של כוחותיה, שיש בה כדי להרתיע פגיעה בישראל ולצמצם את היכולת לבצע. למשל, גם אם רצוי להימנע מהסלמה יש ביכולתה של ישראל לפגוע ביעדים נוספים באיראן, אם זו תגיב בצורה בלתי נסבלת על הפעולה הישראלית. על אחד כמה וכמה חזבאללה וחמאס חשופים לפעולות רבות-עוצמה מצד ישראל אם יתקיפו אותה. גם עשויה להינתן בכך הזדמנות לישראל לבצע פעולות הדרושות ממילא אך שאינן ברות ביצוע מבחינה מדינית בנסיבות רגילות. הדבר ברור לראשי חמאס וחזבאללה ועשוי להרתיע אותם ממאמצי

הצו המשולב: להתקיף את איראן ויוזמת שלום אזורי

פגיעה של ממש בישראל למרות דרישה איראנית, כנרמז בחלק מדבריהם. אך אין לסמוך על תחזית אופטימית כזו אף שהיא סבירה.

גם תוך הנחות פסימיות אין בפגיעות האפשריות בישראל כתגובה להתקפה על מתקני הגרעין של איראן כדי לשלול את ההמלצה לתקוף, אם אין דרך אחרת למנוע נשק גרעיני מאיראן. אולם קיים יוצא מן הכלל אפשרי וחשוב מאוד והוא הסכנה של מכת-נקמה כעבור זמן על-ידי איראן עם נשק גרעיני שפותח שוב. חומרתה של אפשרות זו מחייבת דיון ממוקד בה, בחלקו הבא של המאמר.

באשר ליחסים עם ארצות הברית, רב החשש שהתקפה ישראלית, בניגוד לדעתה של ארצות הברית, תפגע ממשית ביחסים. אם ארצות הברית או כוחותיה יפגעו מפעולותיה של איראן, היא תיגרר למלחמות מזרח תיכוניות, ומחירי הנפט ירקיעו שחקים, אזי הנזק ליחסי ישראל-ארצות הברית עלול להיות רציני. אפשרות זו קיימת ללא קשר תוצאות של הבחירות לנשיאות ארצות הברית.

כאמור, יש בסיס להערכה שאיראן תיזהר שלא לגרות את ארצות הברית ובנות בריתה לפעולה תקיפה. הדעות המושמעות לעתים קרובות בדבר "מלחמה אזורית", "העדר נפט", "סגירת מיצרי טיראן לאורך זמן" וכדומה הינן קרוב-לוודאי מוגזמות. אך אם לחזור על הסתייגות החייבת ללוות כל מבט קדימה כזה, אין וודאות שהערכה אופטימית כזו נכונה.

בראייה כוללת וארוכת טווח, גם אם תגובה איראנית להתקפה ישראלית תגרום נזקים של ממש אין להשוות נזקים אלו לתוצאות החמורות מאוד לארצות הברית ולמדינות נוספות, של התקפה גרעינית איראנית על ישראל והתקפת-נגד ישראלית שיש להניח כי לכל הפחות תהרוס חלקים של איראן ותגרום לנזק היקפי רב. אך הדברים עלולים להיראות אחרת לארצות הברית, במערכת הפוליטית, בצבא ובציבור הרחב.

אולם, כאמור, קיימת אפשרות ריאלית שהיחסים בין ישראל לבין ארצות הברית ייפגעו ממשית כתוצאה מהתקפה ישראלית על המתקנים הגרעיניים של איראן בניגוד לדעתו המפורשת של נשיא ארצות הברית. אין בחשש זה כדי לבטל את הצורך האימפרטיבי בהתקפה ישראלית על מתקני הגרעין, אם אין דרך אחרת למנוע מאיראן נשק גרעיני. ליחסים המיוחדים בין ארצות הברית לבין ישראל יש יסודות איתנים ולכן הם ניתנים לשיקום, ואילו נשק גרעיני איראני יסכן את ישראל לאורך זמן. עם זאת הכרחי ללוות התקפה ישראלית על מתקני הגרעין האיראניים בצעדים ישראלים יזומים וחדשניים שיהיה בהם כדי לצמצם את הנזק ליחסים עם ארצות הברית ואף לחזקם, כולל קידום מאמץ חיוני של ארצות הברית למנוע שיקום של היכולות הגרעיניות של איראן. אציג בהמשך יוזמה ישראלית מומלצת העונה בין השאר על צורך זה.

מעמדה הבין-לאומי של ישראל עלול להיפגע לזמן מה. על אף שיהיו מדינות אשר ישמחו שישראל שחררה אותן מהסכנות של נשק גרעיני איראני, לפחות לזמן מה. גינויים רשמיים, תביעות משפטיות וכדומה הם בעלי משמעות קטנה בהשוואה לסכנה הגלומה בנשק גרעיני בידי איראן. יחד עם זאת, יש חשיבות לנזק במעמדה של ישראל והוא מחזק את הצורך בצעדי איזון ישראלים נלווים להתקפה שיחזקו את מעמדה העולמי.

באשר למדינות המזרח התיכון, מצויות עדויות שרוב שליטיהן, כולל החדשים, ישמחו אם ישראל תרחיק את הסכנה של איראן גרעינית, גם אם לא יכריזו על כך בפומבי. אולם תגובת הרחוב הערבי, שהיא חשובה, עלולה להיות עוינת מאוד, תוך הפעלת לחץ אנטי-ישראלי על ממשלות. הדבר מחייב מאמצים ישראלים יצירתיים בפנייה לציבור הערבי ובאחיזה באמצעי זהירות נגד פעולות עוינות.

פעולה ישראלית נחרצת נגד המתקנים הגרעיניים של איראן עשויה לאפשר לישראל לחזק את ההרתעה שלה הודות להפגנת נחישות ויכולות לפעול נגד איומים ותוקפנות. אך יש סיבה לחשש שהתקפה ישראלית תחריף את הסכסוך הישראלי-ערבי, ותגרום, למשל, לשחיקה בהסכם השלום עם מצרים בגלל לחצים פנימיים הדורשים פעולה נגד ישראל על שתקפה מדינה מוסלמית.

בכל מקרה, לא סביר לצפות מפעולה מוצלחת של ישראל נגד מתקני הגרעיני האיראניים תשנה לטובה את דינאמיקה המסוכנת של הסכסוך הערבי-ישראלי. בדינאמיקה זו אחרי כל הצלחה ישראלית מקומית באים סוגי עוינות ותוקפנות חדשים נגד מדינת ישראל ועצם קיומה. לכן דרוש לבחון כיצד לנצל את ההתקפה הישראלית לצורך התמודדות עם מעמקי הסכסוך הערבי-הישראלי, כנידון בהמשך.

איראן נקמנית

דרוש לבחון את האפשרות החמורה שפעולה צבאית ישראלית אמנם תעכב פיתוח נשק גרעיני איראני, אך תחזק את נחישות שליטיה של איראן, תוך תמיכה ציבורית פנימית רחבה, לחזור ולפתח נשק גרעיני ולנקום בישראל על מה שהעזה לעשות. כאמור, יש מקום רב לספק אם איראן רואה כיום בישראל את האויב העיקרי נגדו מכוון נשקה הגרעיני, גם אם שליטי איראן רוצים מאוד בהיעלמותה של ישראל, אך התקפה ישראלית עלולה להפוך את ישראל לאויב מספר אחת.

הצו המשולב : להתקיף את איראן ויוזמת שלום אזורי

אפשרות רבת הסתברות זו מחייבת התלבטות רבה והערכות מעמיקה. בוודאי שיש לצמצם ככל הניתן פגיעה באזרחים. כמו כן חיוניים מאמצי הסברה כלפי העם האיראני אשר מטילים את האחריות להתקפה על השליטים אשר כפו על ישראל את פעולתה הצבאית הממוקדת, על אף ההיסטוריה המשותפת של רדיפות של העם היהודי והשיעים, ההערכה הרבה של ישראל לאיראן ולתרבותה, ורצונו העז של הציבור בישראל לחיות בשלום עם העם האיראני. אך קרוב לוודאי שהתקפה ישראלית על המתקנים הגרעיניים של איראן תגרום לזעם בחלקים רחבים של הציבור האיראני, כולל בקרב המתנגדים למשטר ולשליטים, ולנחישות של ראשי הממשל לחזור ולפתח נשק גרעיני כדי לגבות מישראל מחיר גבוה על ההתקפה.

לכן, כפי שכבר נרמז, דרוש מאמץ ישראלי מרבי למנוע פיתוח נשק גרעיני איראני או רכישתו בדרכים אחרות אחרי פגיעה במתקנים, בעזרת ארצות הברית ומעצמות אחרות, לחץ בין-לאומי, שינוי השליטים, פעולות מנע שונות, ובמידת ההכרח פעולות צבאיות נוספות. יוזמת שלום מזרח-תיכוני ישראלית, כמוצעת בהמשך, עשויה לעזור רבות בכל אלה ואולי גם חיונית להן.

בכל מקרה פעולה צבאית ישראלית תתרום להרתעה האולטימטיבית הישראלית אשר חייבת לעמוד בעינה כל עוד לא שורר במזרח התיכון ובסביבתו שלום יציב. אך היא תחייב חיזוק רב אם איראן תגיע לבעלות על נשק גרעיני אחרי התקפה ישראלית, ולו כעבור מספר שנים, למרות כל המאמצים למנוע התפתחות חמורה זו.

אסור לישראל להתכחש לאפשרות שאם לאחר התקפה ישראלית איראן תהיה בעלת נשק גרעיני, למרות מאמצייהם של ישראל ושל אחרים, ותשאף לנקום בישראל, אזי מצבנו עלול להיות גרוע יותר מאשר לו היינו נמנעים מההתקפה. אם הייתי מגיע להערכה שההסתברות של התפתחות מצב כזה היא ממשית הייתי נמנע מלהמליץ על התקפה. אולם הערכתי היא שניתן לצמצם את הסכנה במידה המצדיקה התקפה ישראלית, בתנאי שזו תתלווה במאמץ כולל לשנות לטובה את התנע של הסכסוך הערבי-ישראלי, בצורה שתצמצם, ובמשך הזמן תבטל, את הסכנה האיראנית.

הצעת שלום מזרח תיכוני

ההשלכות של התקפה ישראלית על מתקני הגרעין של איראן מחייבות בחינה יצירתית מחדש של תורת הביטחון של ישראל, בין השאר לפי ארבעה עקרונות :
א. קיום וחיזוק של הרתעה בכל המישורים, כולל הרתעה אולטימטיבית, תוך ניצול ההזדמנות הניתנת לכך על-ידי פעולתה נגד איראן ; ב. מאמצים מרביים

למנוע מאיראן חידוש של פיתוח נשק גרעיני או רכישתו, והערכות לקראת אפשרות זו; ג. בחינה מחדש של כלל תורת הפעלת הכוח של ישראל כדי להתאימה למציאות חדשה, כולל השלכות שאין לחזור מהן של ההתקפה הישראלית; ד. שיפור מרחיק לכת נוסף של ההגנה על העורף, מעל ומעבר למאמצים החשובים שכבר נעשים. כל אלה יחייבו תוספות לתקציב הביטחון, אלא אם כן ועד שתחול תפנית של ממש לטובה בכלל הסכסוך הערבי-ישראלי.

בכך אנו מגיעים לממד המדיני הנעשה קריטי יותר מבחינות רבות. ההכרח בשילוב מלא בין ראייה "ביטחונית" לבין ראייה "מדינית", שדרוש זה זמן רב, גובר לאור סוגיית המדיניות הגרעינית האיראנית. אך, למרות שיפורים רבים אינני משוכנע ממה שמתפרסם ברבים שישראל אכן מגיעה לשילוב חיוני זה במידה המחייבת, כולל קישור של התמודדות עם הסכנה הגרעינית האיראנית עם התמודדות ממשית עם כלל הסכסוך הערבי-ישראלי.

כפי שכבר צוין, התקפה על המתקנים הגרעיניים האיראניים מחייבת פעולות מדיניות שיש בהן כדי להכיל ולצמצם את הנזק המדיני לישראל הנובע מהפעולה הצבאית, אשר עלול להיות רציני. זה הדין ביחס לצורך החיוני לגייס פעולה מקיפה למנוע מאיראן לחדש את מאמציה לפתח נשק גרעיני. עם זאת, הזעזוע שתגרום הפעולה הישראלית ישמש גם כהזדמנות לשפר את מצבה המדיני-ביטחוני של ישראל, אם תשכיל לנצל את הפתיחות לשינוי החבויה במשבר הודות להגמשתם של תהליכים היסטוריים.

יהיה זה מועיל והכרחי שישראל תציג יוזמת שלום מזרח תיכוני מקיף, תוך הסתמכות חלקית על יוזמת השלום הערבית מלפני עשור. יוזמה ישראלית כזו דרושה גם ללא ההתקפה על מתקני הגרעין של איראן, אך היא נעשית חיונית, דחופה והולמת אף יותר במקרה שישראל תתקוף את מתקני הגרעין באיראן.

מטרתה לקדם מספר מטרות: ראשית, לצמצם ואולי אף לבטל את הסכנות ארוכות הטווח לביטחון הלאומי של ישראל אשר נובעות מהמשך הסכסוך הערבי-ישראלי ולקדם דו-קיום עם מדינות וחברות ערב ואסלאם. עד אז, למנוע הסלמה של הסכסוך בגלל הפעולה הצבאית של ישראל והדינאמיקה של הסכסוך ואי-היציבות של המזרח התיכון, לחזק הסכמי שלום ולאפשר שיפור יחסים עם מדינות אסלאם נבחרות כגון טורקיה.

שנית, לגייס מאמץ מזרח תיכוני ובין-לאומי בהנהגת ארצות הברית ומעצמות אחרות, ותוך שיתוף פעולה עם מדינות מזרח תיכוניות, בגלוי או שלא בגלוי, על מנת למנוע מאיראן לפתח שוב נשק גרעיני.

שלישית, לצמצם פגיעה במעמדה העולמי של ישראל בגלל ההתקפה היזומה על המתקנים הגרעיניים של איראן ונזקים הנובעים ממנה. זאת, תוך העברת עיקר

הצו המשולב: להתקיף את איראן ויוזמת שלום אזורי

הדיון מההתקפה ליוזמת השלום, כאשר הסוגיה הפלשתינית היא רכיב חשוב, אך לא העיקר.

רביעית, ומבחינות רבות העיקר והמפתח לכל השאר: מניעת הידרדרות היחסים עם ארצות הברית והוספת בסיס איתן חדש ליחסים הדוקים עוד יותר - שיתוף פעולה הדוק בקידום הסכם מזרח תיכוני מקיף. כרוכים בכך פעולות להוסיף ולשפר רדיקאלית את היחסים של ישראל עם מעצמת-העל העולה סין לרמה גבוהה יותר, תוך הנחה שהביטחון העולמי ארוך הטווח תלוי בשיתוף פעולה, גם שהוא קשה להשגה, בין ארצות הברית לבין סין.

אין צורך להיכנס כאן לפרטי יוזמת השלום הישראלית המזרח תיכונית המומלצת, המוצגת בפרסומים אחרים.² היוזמה הישראלית צריכה להיות מוצגת ברמה עקרונית אך אמינה ורצינית. בשלב הראשון די אם תזכיר את יוזמת השלום הערבית, תקשר את היוזמה החדשה לתהליכים העוברים על המזרח התיכון, ותמנה מספר רכיבים. אלה צריכים לכלול, למשל, כינון שלום אזורי מקיף ויציב כבסיס לפיתוח ושגשוג האזור ותושביו, נסיגות ישראליות והסכם על ירושלים, יחסים מלאים בין ישראל לבין מדינות ערב ואסלאם כולל צעדים "שוברי עוינות", הסדרי ביטחון אמינים, הקמת מדינה פלשתינית, פתרון בעיית הפליטים, התקדמות בשלבים להפיכת המזרח התיכון וסביבתו לאזור ללא נשק קוטל המונים לאחר כינון שלום יציב והסדרי ביטחון אמינים ועוד.

ההסכם יהיה פתוח לכל מדינות המזרח התיכון ולמדינות נוספות המעורבות בסכסוך אשר יקבלו את עקרונותיו, כולל איראן. ישראל תכריז שהיא מוכנה להתחיל מידית במשא ומתן אינטנסיבי תוך שאיפה להגיע בהקדם להסכם שיבוצע בשלבים.

לאור האירועים העוברים על המזרח התיכון, המערבולות, פעולות הרחוב, המשטרים הלא יציבים, העוינות והאלימות, קל לדחות על פניה את ההצעה להציג יוזמת שלום בגין היותה "אוטופית" ולא ראויה לדיון רציני. אך תהיה זו טעות חמורה המתעלמת מהצורך הדחוף בתהליך שלום מקיף מצד מרבית עמי ומדינות המזרח התיכון, כולל ישראל, וכן מההזדמנות אותה מספקים התנאים הנוכחיים ליוזמת שלום בנויה ומוצגת בצורה הולמת. הצורך וההזדמנות גם יחד יוגברו על-ידי התקפה ישראלית על מתקני הגרעין האיראניים, אשר תבליט את ההכרח לשים את המזרח התיכון על תווי היסטורי חדש.

היתרונות לישראל מייזום הצעת שלום מזרח תיכונית בהקשר לפעולתה לצמצום הסכנות הצפויות למזרח התיכון מנשק גרעיני איראני הם בחלקם

² דיון מפורט נכלל בספרים המוזכרים בהערת שוליים 1 לעיל.

בלתי תלויים בסיכויי המימוש המידיים. עצם העלאתה של יוזמה ישראלית רצינית כזו קרוב לוודאי תשפר משמעותית את מצבה של ישראל, בתנאי שברור יהיה שהיוזמה עניינית ולא קוסמטית. תיאום היוזמה עם ארצות הברית ותומכים בכוח נוספים, כולל הממשלות של אחדות ממדינות המזרח התיכון, ובחירה זהירה של עיתוי הצגת היוזמה, עשויים להגביר משמעותית את ההשפעה החיובית של הצגתה.

יוזמת שלום מזרח תיכונית ישראלית עשויה להיות לתועלת גם קודם להכרח בהתקפה ישראלית על המתקנים הגרעיניים האיראניים. היא עשויה להקל על ארצות הברית ושותפיה להתקיף את המתקנים הגרעיניים של איראן אם הסנקציות לא יועילו. יתר על כן, לאור ניתוח הסכסוך הערבי-ישראלי אני סבור שעל ישראל להציג יוזמת שלום מזרח תיכונית כולל גם אם לא תתקוף את המתקנים הגרעיניים של איראן, אם איראן תפסיק את פעולותיה הגרעיניות בגין הסנקציות או בגין שיקולים אחרים, או אם ארצות הברית תתקיף את המתקנים ללא קשר ליוזמת שלום ישראלית. יחד עם זאת, העלאת יוזמת שלום מזרח תיכונית על-ידי ישראל כל עוד איראן ממשיכה לפעול להשגת נשק גרעיני עלולה להתפס כסימן של חולשה ולכן אין להמליץ עליה ללא שיקול נוסף לאור ההתפתחויות למעשה.

המלצה: להתקיף במשולב עם יוזמת שלום

באיזון ה"בעד" וה"נגד" בשיקול התקפה ישראלית על מתקני הגרעיניים האיראניים, שילוב עם יוזמה ישראלית לקידום שלום מזרח-תיכונית עשוי להכריע את הכף, שכן יש בו כדי לצמצם משמעותית את הסכנה של פגיעה ביחסים עם ארצות הברית והוא יתרום רבות לנקיטת מאמצים יעילים שימנעו מאיראן חידוש של הפעולות הגרעיניות. יתר על כן, שילוב בין פעולה צבאית נגד המתקנים הגרעיניים של איראן לבין יוזמת שלום מזרח תיכונית מקיף הוא סינרגטי מבחינת ההשלכות החיוביות לטווח קצר וארוך על ביטחונה הלאומי של ישראל: שיעור התועלת, כולל צמצום נזקים, של שניהם משולבים זה בזה בצורה נכונה הוא קרוב-לוודאי מכפלה של התועלת של כל אחד בנפרד ולא חיבור פשוט של שניהם.

מסמך זה אינו מרחיק לכת עד לידי התניה מלאה של ההמלצה להתקיף את מתקני הגרעיניים האיראניים בכך שישראל תשלב את ההתקפה עם הצגת יוזמת שלום מזרח תיכונית רצינית, על כל הכרוך בכך. אך בהעדר שילוב כזה התוקף של ההמלצה להתקיף את המתקנים הגרעיניים האיראניים קטן יותר.

לכן המלצתי הכוללת היא דו-צירית: על ישראל להתקיף את המתקנים

הצו המשולב: להתקיף את איראן ויוזמת שלום אזורי

הגרעיניים האיראניים כל עוד הדבר אפשרי, אם אין דרך אחרת למנוע נשק גרעיני מאיראן, תוך שילוב ההתקפה עם הצגת יוזמה ישראלית רצינית לשלום מזרח תיכוני מקיף.

ביצוע פוליטי ושלטוני

ישראל היא מדינה דמוקרטית בעלת משטר פרלמנטרי-קבינטי קואליציוני המקשה על קבלת החלטות בנושאים שנויים במחלוקת חריפה, גם כאשר אי-החלטה ופשרות מדשדשות הן החלופות הגרועות ביותר. ישראל גם סובלת מבעיות בעבודת המטה, למשל בהתמודדות עם אי-וודאות קשה, ובתהליכי קבלת ההחלטות, כגון נטייה לראייה צרה, למרות שיפורים רבים בזמן האחרון. לכן אפשרויות הביצוע של ההמלצות מבחינה פוליטית ושלטונית דורשות בדיקה.

כפי שכבר נידון, חובתם של חברי הממשלה לפעול לפי מיטב שיקול דעתם ומצפונם. כאשר נושא בעל משמעות רבה לעתידה של ישראל עומד על הפרק חובתם הברורה היא להתעלם מאינטרסים מפלגתיים ואישיים למיניהם. לכן, גם אם מרבית הציבור מתנגד לפעולה צבאית נגד המתקנים הגרעיניים האיראניים וצפוי שהמחליטים על פעולה כזו יפסידו בבחירות הבאות, עדיין חובתם של ראשי הממשלה להתקיף את המתקנים הגרעיניים אם לפי מיטב שיקול דעתם הדבר חיוני לביטחונה של ישראל לטווח הארוך.

דרישה נורמטיבית זו נתקלת בקשיים מעשיים, אך היא אינה עומדת למבחן בהקשר להתקפה על המתקנים הגרעיניים של איראן. שכן לראשי הממשלה אין בעיה של ממש עם דעת הקהל בנושא זה. העמדות של מרבית הציבור לאחר פעולה צבאית של ישראל תקבענה לאור דימוי התוצאות וגורמים דומים ולא על פי דעתם קודם לפעולה - שגם היא איננה "נגד". לכן, גם אם היה עקרונית מקום להביא בחשבון את עמדות הציבור בהכרעה כזו, דבר שכאמור אינו מוצדק, אין בה כדי להכריע את הקו נגד ההמלצה להתקיף את המתקנים הגרעיניים אם אין דרך אחרת למנוע נשק גרעיני מאיראן.

באשר לעמדות בתוך הממשלה, ובמיוחד בפורום השמונה (קודם לכן "פורום השבעה") בה תתקבל החלטה למעשה, גם שהיא זקוקה לאישור של מסגרת רחבה יותר, מדובר בהרכב רציני. חילוקי דעות בנושא קריטי ומורכב כמו פעולה צבאית נגד המתקנים הגרעיניים של איראן מוצדקים עניינית. אך ראש הממשלה ושר הביטחון, הנושאים בעיקר האחריות להחלטות ביחס לאיראן, יוכלו קרוב לוודאי לשכנע רוב בפורום ולאחר מכן בממשלה להתקיף את המתקנים הגרעיניים, אם יגיעו למסקנה שהדבר הכרחי.

המצב שונה מאוד ביחס ליוזמת שלום מזרח תיכוני מקיף על הצעדים הישראליים המתחייבים בה. אמנם מדובר על יוזמה שהמימוש שלה ייקח זמן ניכר ואין וודאות שאכן תחול בה התקדמות כל עוד נמשך המצב הנוכחי של המזרח התיכון, אך בעצם הצגת היוזמה יש משום התחייבות ישראלית מותנית בנושאים שנויים במחלוקת אידאולוגית וביטחונית חריפה.

קריאתי את המצב הפוליטי בישראל, עליה יהיו אמנם חילוקי דעות, היא שאם ראש הממשלה ישתכנע בכדאיות ובהכרח לשלב התקפה על המתקנים הגרעיניים של איראן עם הצגת יוזמת שלום ישראלית מקיפה, הוא יוכל לעשות כן תוך נטילת סיכון פוליטי קטן. מסקנה זו אינה תלויה במועד הבחירות לכנסת ה-19. אסור שהערכות לבחירות או תוצאותיהן תשפיענה על ההחלטה האם כן, מתי או לא להתקיף את המתקנים הגרעיניים של איראן תוך קישור זה או אחר ליוזמת שלום ישראלית. פעולה ישראלית מוצלחת נגד המתקנים הגרעיניים האיראניים תוסיף ותקל על גיוס התמיכה הפוליטית הדרושה ליוזמת השלום אם תוצג לציבור בצורה מתאימה.

לכן מסקנתי היא שההמלצה לשלב התקפה עם יוזמת שלום היא ברת-ביצוע מבחינה פוליטית, גם אם התקדמות לקראת הסכם תחייב בחירות ממוקדות בהסכם ואולי משאל עם. אך אלה נושאים לעתיד הרחוק יותר ואין בהם כדי להפריע ממשית לביצוע ההמלצה לשלב התקפה על המתקנים הגרעיניים האיראניים עם הצגת יוזמת שלום מזרח תיכוני מקיף.

הדבר ייראה משונה למי שאינו בקיא בדרכי הפעולה של ממשלות ישראל זה שנים רבות. אך הממשל הישראלי (כממשלות רבות אחרות) מתקשה להתמודד בו-זמנית עם שתי הכרעות מדיניות-ביטחוניות קשות, על כל הכרוך בכך מבחינת עבודת המטה, קבלת החלטות ותהליכי המימוש. רבים יטענו שהליכה בו-זמנית להתקפה על המתקנים הגרעיניים של איראן ולהצגת יוזמה ישראלית לשלום מזרח תיכוני מהווה "מעמסת יתר" שמערכת הממשל הישראלי לא יכולה לעמוד בה.

לטיעון זה יש על מה להסתמך. אך אין מדובר באילוץ חברתי-ערכי קשיח יחסית מסוג חילוקי הדעות עמוקים ביחס לתהליכי שלום. תהליכי הפעולה בתוך הממשל תלויים בממשל עצמו, מה עוד ואין המדובר ברפורמה כוללת אלא במאמץ ממוקד במספר יחידות נבחרות. לכן אין זה מוצדק לתת לטיעון של "מעמסת יתר" לסתום את הגולל על היתרונות של ההמלצה הדו-צירית ואין צורך בכך.

מה שדרוש וניתן לעשות הוא להבטיח שהמטה לביטחון לאומי יהיה מופקד על עבודת מטה מתכללת תוך דגש מיוחד על סינתזה של הממדים הצבאיים

הצו המשולב: להתקיף את איראן ויוזמת שלום אזורי

והמדיניים, כולל התקפה מצד אחד ויוזמת שלום מצד אחר, למכלול סינרגטי. כמו כן, מבלי להתערב בעבודת המטה הצבאית, על המטה לביטחון לאומי לספק לראש הממשלה, שר הביטחון, פורום השמונה ומסגרות מקבלות החלטה נוספות, "מבט שני" גם על ההיבטים הצבאיים כמתחייב מרצינות הנושא. כל זאת תואם את חוק המטה לביטחון לאומי התשס"ח 2008, אך חיוני גם ללא החוק, כפי שהומלץ על-ידי ועדת וינוגרד וועדת ליפקין שחק לביצוע המלצות ועדת וינוגרד לאחר מלחמת לבנון השנייה. על ראש הממשלה ושר הביטחון להבטיח שהדבר ייעשה למרות מגוון מכשולים בירוקרטיים ואחרים.

מסקנתי היא שההמלצה להתקיף במשולב עם יוזמת שלום עומדת בהסתברות גבוהה במבחן הביצוע, בתנאי שראש הממשלה ושרים בכירים אחרים ישקלו ויתנהגו כמנהיגים רבי-איכות, כפי שלהערכתי רובם מסוגל לעשות אם יתאמצו כפי שהנושא מחייב.

אני מבקש להודות לפרופ' אפרים ענבר, מנהל מרכז בס"א, על שיתוף הפעולה רב-השנים ועל הערותיו שתרמו משמעותית למאמר. כמו כן רבה הערכתי לצוות המעולה של מרכז בס"א על עזרתם החשובה ובמיוחד לגברת אלונה ברינר רוזנמן ולגברת אילנה הארט על עריכה מצטיינת.